

خبرها

زمین گرم می شود

<div>گرم شدن زمین</div> <div> فرد پی پریس</div>
ترجمه: محمدرضا
هراتی
انتشارات به تدبیر (۸۴)
۷۲ صفحه، ۲۳۰۰
تومان

دربارۀ افزایش دمای جو زمین تردید اندکی وجود دارد.

همچنان‌که شواهد گرم شدن زمین انباشت می شود، از این نظریه به علت اساسی آن رها کردن گازهای گلخانه‌ای به میزان زیادیتر توسط ما است، حمایت بیشتری به عمل می‌آید. فرد پی پریس مولف کتاب‌های علوم زیست‌محیطی در این کتاب شواهد گرم شدن زمین را بررسی می کند، تاثیر احتمالی آن بر وضعیت آب و هوایی، چشم‌اندازها و اکوسیستم‌ها را بررسی می‌کند و آنچه را که ما نمی‌توانیم برای جلوگیری از آن انجام دهیم، شرح می دهد. کتاب در سه فصل با عنوان‌های زمین دارد گرم می شود، هشدار آب‌وهوا و هیچ چیزی نیست که نتوان از آن اجتناب کرد تنظیم شده است. این کتاب که از مجموعه علوم ضروری است توسط جان گرپین روزنامه‌نگار و دانشمند برجسته بین‌المللی ویرایش شده است. این کتاب از متنی روان همراه با توضیحاتی کارشناسانه برخوردار است و تصویرهای آن نیز بر زیبایی و همچنین درک بهتر مفهوم کتاب کمک کرده است.

مسائل فیزیک ایران

نهمین شماره نشریه «گاما» ویژه زمستان ۸۴ منتشر شد. در صفحه شناسنامه این مجله آمده است : گاما فصلنامه‌ای است به زبان فارسی، دربارهٔ فیزیک. آنچه در گاما منتشر می‌شود بیشتر مقاله‌های آموزشی در زمینه فیزیک فیزیک یاد می‌مورد مسائل فیزیک در ایران است و قرار است جنبه آموزشی و فرهنگی داشته باشد برای دانشجویان فیزیک یا دانش آموختگان فیزیک یا دست‌کم بخشی از آنها قابل استفاده باشد. مقاله‌های گاما نوعاً تالیفی‌اند. سعی بر این است که فقط مقاله‌های کلاسیک فیزیک و نوشته فیزیک‌پیشه‌های بزرگ ترجمه شود. این مجله با «چند خبر» از دنیای فیزیک آغاز می‌شود و «چند چکیده» بخش بعدی آن است. این قسمت حاوی چکیده مقاله‌هایی است که نسبتاً قابل فهم باشند، ارزش خبری یا آموزشی داشته باشند که معمولاً از مقاله‌های نشریات معتبری همچون نیچر و ساینس انتخاب می‌شود. یکی از مطالب خواندنی این شماره گاما گفت‌وگو با محمد لامعی رشتی است. دکتر لامعی که استاد فیزیک در سازمان فیزیک هسته‌ای ایران است در ۲۰ آذر ۱۳۲۴ متولد شد و در سال ۱۳۵۵ از دانشگاه پاریس جنوی دکترای دولتی در رشته فیزیک هسته‌ای تجربی گرفته است. وی در این گفت‌وگو از انگیزه‌های خواندن فیزیک، دوره‌های آموزشی که گذرانده، ارزیابی‌اش از کارهای پژوهشی در ایران و مقایسه شرایط داخلی و خارج، مقایسه ساختاری و مقایسه‌ای موسسه‌های پژوهشی داخلی و خارجی، مهاجرت تحصیل کردگان و… صحبت کرده‌است. محاسبه نیروی بین دو کوه رسنایی باردار، شوک در معادلات شبه‌خطی، پراکنش در یک بعد از جمله مقاله‌های این شماره است. این مجله در هشتاد صفحه و قیمت هزار تومان عرضه می‌شود. اگر مایل به تهیه این نشریه هستید با صندوق پستی ۶۳۳/ ۱۹۹۳۵ مکاتبه کنید یا با سردبیر آن به نشانی Sharati@mailasp.org تماس بگیرید.

موسیقی افلاک

شماره ۱۵۶ ماهنامه نجوم منتشر شد. موسیقی افلاک، اسرار زمان، راه‌نمای رصد خورشیدگرفتگی فروردین ۸۵، درسهای ماه، مراقب چشمان خود باشید، مدارگردی برای شناسایی مریخ، از شکار

دنباله‌دار تا فزستی پرترفدار و خیلی دور خیلی نزدیک به آسمان از جمله مطالب این شماره ماهنامه نجوم است.

دهمین گردهمایی بی صدا ولی پر بار نیز گزارشی است از دهمین گردهمایی پژوهشی نجوم که در تاریخ ۲۶ و ۲۷ بهمن سال گذشته در مرکز تحصیلات تکمیلی علوم پایه زنجان برگزار شد. تازه‌ترین خبرها، آسمان در این ماه، اخبار داخلی و زیرآسمان ایران نیز از دیگر صفحه‌های ثابت این نشریه است که در ۷۲ صفحه و قیمت ۸۰۰ تومان عرضه می‌شود.

طیبی برای همه نسل‌ها

شماره‌های چهارم و پنجم فصلنامه علمی و آموزشی دیابت منتشر شد. در این فصلنامه که برای بیماران تنظیم شده است می‌خوانسیم: رویکردی جدید به درمان بیماران دیابتی، ابوعلی سینا، طیبی برای همه نسل‌ها؛ دیابت ویتامین‌ها املاح و پرورش و پاسخ پزشکی در مورد دیابت و حاملگی، پرسش و پاسخ پزشکی در مورد بیماری دیابت، نورپاتی دیابتی، دیابت و داروها، دیابت و شما، گزارشی از کنفرانس سالانه انجمن دیابت آمریکا، معرفی کتاب و… برای تهیه این نشریه می‌توانید با صندوق پستی ۶۹۱۵-۱۳۹۵۵ مکاتبه کرده یا به نشانی www.diabetes.ir مراجعه کنید.

کتاب

گنج واژه کیمیاگران نوین

نگاهی به سه‌گانه علی پورجوادی

دکتر علی عباسیان*

تفکیک بیشترین بسامد تکرار را دارد و در واژه‌نامه شیمی نیز معادل تفکیک برای آن برگزیده شده است. در برابر dispersion نیز اصطلاحات پراکندگی، پاشیدگی، پاشندگی، پخش، دیسپرسیون، تجزیه، انشطار، پاشیدن، پراکند، پراکتند، پراکنش، تملیق، تفرق، تفکیک، پراکندش، پراکنده شدن، تجزیه نور و دیسپرسیون آمده است که در ویراست نخست واژه‌نامه شیمی معادل پراکندگی که بیشترین بسامد را داراست برای آن برگزیده‌اند، ولی گویا بعداً به دلیل هماهنگی با گروه فیزیک در ویرایش های سوم و چهارم به پاشیدگی و در ویرایش پنجم به پاشش تغییر داده‌اند.

تقریباً چه در واژگان و چه در واژه‌نامه‌های مرکز نشر، به خوبی اثر همت عالی افراد در کتاب‌های چاپ شده مشخص است. مثلاً چاپ واژگان مهندسی مکانیک حدود ۱۰ سال به طول می‌انجامد که یکی از دلایل آن سفر مولف به فرانک برای تدریس است. از عنایت به این نکته که عمده مراجع تدوین واژگان، کتاب‌های چاپ شده در اوایل انقلاب و یا پیش از انقلاب هستند و در آن دوران درج واژه‌نامه در انتهای کتاب مرسوم نبود، می‌توان سختی کار را که یافتن اصطلاحات از میان متون بوده است، درک کرد. این همه نشان از آن دارد که هنوز ما در دوره‌ای هستیم که محتاجیم افسرادی دهخداوار و یک‌تنه به سرپرستی و گردآوری چنین مجموعه‌هایی دست بیازد.

و هنوز به قدر کافی نیروی فرهیخته و یا محیط‌های بالنده پدید نیاموده‌ایم که کار را ادامه داده و بارور سازند.

در واژه‌نامه‌های مرکز نشر نیز همین روند را می‌بینیم. در عمل تنها واژه‌نامه‌ای که پیوسته روی آن کار شده است، واژه‌نامه شیمی است که ویرایش نخست آن بسا ۲۳۰۰ واژه در سال ۱۳۳۰ انتشار یافت. ویرایش‌های بعدی در سال‌های ۱۳۶۴، ۱۳۷۰ و ۱۳۷۷ و اکنون ۱۳۸۴ به ترتیب با ۴۰۰۰، ۵۱۰۰ و ۹۲۰۰ و اکنون با ۱۵ هزار واژه انتشار

یافته‌اند. چنین گنج واژه‌ای خود به تنهایی منبع بزرگی برای تحقیق و مراجعه پژوهشگران و دانشجویان است. البته به نظر می‌رسد واژه‌های افزوده در سال‌های اخیر به طور عمده از واژه‌های کتاب‌های چاپ شده در مرکز نشر دانشگاهی بوده است. این مجموعه در واقع حاصل تتبع و ممارست آقای دکتر پورجوادی در ویرایش کتاب‌های مختلف حوزه شیمی مرکز نشر و مجله شیمی مرکز نشر دانشگاهی است. هم‌ايشان در سال ۱۳۸۲ به ترجمه و نشر «فرهنگ

دکتر علی پورجوادی متولد ۱۳۲۷ در تهران تحصیلات ابتدایی و متوسط خود را در دبستان و دبیرستان جعفری اسلامی گذراند. پس از طی دوره کارشناسی شیمی در دانشگاه ملی (سابق) رهسپار فرانسه شد و دکترای سیکل سوم و دکترای دولتی خودرا در رشته شیمی پلیمر از دانشگاه پی‌وی در ماری کوری اخذ کرد. از بدو تاسیس مرکز نشر دانشگاهی در سال ۱۳۵۹ در سمت‌های رییس گروه شیمی و مهندسی شیمی، معاونت پژوهشی و امور ویرایش و قائم‌قामी با این مرکز همکاری داشت. این

سال سوم ▪ شماره ۷۳۰ ▪ شش

یادداشت کتاب

واژه‌نامه، واژگان و فرهنگ

و تفاوت‌های ساختاری آنها

دکترعلی پورجوادی*

واژه‌نامه، واژگان، فرهنگ، دانشنامه، دایره‌المعارف، گنج واژه، لغت‌نامه، اصطلاح‌نامه، فرهنگ لغات، فرهنگ اصطلاحات عناوینی هستند که مولفان بنا به سلیقه خود زینت‌بخش جلد کتاب خود که دربرگیرنده واژه، اصطلاح یا توضیحات کوتاه یا بلند در مورد یک رشته تخصصی است، می‌کنند. کاربران و خریداران نیز تا زمانی که این مجموعه‌ها را نگشوده‌اند و توفری در آنها نکرده باشند، نمی‌دانند یا چه لاینی که در برابر هریک از آنها معادل‌های فارسی متعددی آمده است یا با مجموعه‌ای که در برابر هر واژه لاتین یا یکی در برابرنهاد تکلیف را برای کاربر روشن کرده است؛ با مجموعه‌ای که در برابر هر اصطلاح، شرح و توضیح کوتاه یا بلندی داده شده است یا با مجموعه‌ای که در برابر یک واژه لاتین بدون اینکه برابرنهاد فارسی برای آن اختیار شده باشد، ویرایش‌های اخیر گسترده‌تر شده است.

در «واژه‌نامه شیمی» جدا از معادل‌ها به مسئله مهم تثبیت رسم‌الخط اصطلاحات شیمی و نام‌های مواد شیمیایی نیز پرداخته شده است، این امر به ویژه اکنون که جست‌وجوی رایانه‌ای متون بسیار رایج شده است اهمیت خود را دوچندان نشان می‌دهد، چه در یافتن کلیدواژه‌ها بسیار موثر است و البته در نمایه‌سازی متون و پایان‌نامه‌ها (که در مرکز اسناد و مدارک علمی کشور نیز بسیار اهمیت دارد) بسیارمهم است. باید توجه‌کرد که مسئله اصلی این نیست که سلیقه واژه‌نامه شیمی در کتابت اصطلاحات خوب است یا بد، بلکه مسئله اصلی رواج طرز تفکر و لزوم پیروی از یک روش واحد است. برای مثال در واژه‌نامه شیمی آمده‌است که تمام اصطلاحات انگلیسی که معانی اککل می‌دهند و به ol ختم می‌شوند در فارسی با «ول» کتابت می‌شوند، مانند اتانول، متانول، . . . و یا همه OSeها که معنای قند می‌دهند یا «وز» نوشته می‌شوند، مثل سلولوز، فروکتوز، . . . . .

نکته دیگری که نشانه بهبود و تکمیل در ویرایش‌های مختلف «واژه‌نامه شیمی» است، درج مترادف‌های اصطلاحات فرنگی و نام‌های تجاری از ویرایش سوم به بعد است که در ویرایش چهارم و پنجم کاملاً پرترنگ شده است.

در این میان البته نباید از اهمیت گردآمدن جمعی نخبه در مرکز نشر برای واژه‌گزینی غافل شد. در سال‌های ابتدایی شکل‌گیری این حرکت به ویژه در گروه فیزیک نشر دانشگاهی که شاید بیشتر بار فکری مجموعه را به دوش می‌کشیده‌است، از آقایان دکتر علی‌اشرف صادقی، دکتر حسین معصومی همدانی و نیز دکتر داریوش آشوری که اکنون جلای وطن کرده‌اند و هم‌چنین استاد ابوالحسن نجفی، استاد اسماعیل سعادت و استاد احمد سمیعی گیلانی در حوزه‌های زبانی و واژه‌ای مشورت گرفته می‌شده‌است، ضمن این‌که همت و خوش‌فکری استادیاری مانند رضا منصوری نیز همراه این مجموعه بوده است. در چند سال اخیر نیز شرکت در جلسات واژه‌گزینی در فرهنگستان زبان و ادب فارسی در حضور سایر اساتید در گروه شیمی و گروه‌های هماهنگی واژه‌گزینی بر غنای فکری و پشتوانه علمی این واژه‌نامه افزوده است.

اما فرهنگستان سوم که بر چنین خوان آماده‌ای شکل گرفت و از همکاری و همراهی این افراد بهره‌مند شده است به رغم پیشرفت در برخی ابعاد هنوز راهی دراز در پیش دارد تا بتوانند چنان فضایی را دوباره تولید کنند، مثلاً اکنون عملاً تولید واژگان‌ها متوقف شده و جایگزین دیگری نیز به جای آنها ارائه نشده‌است، هنوز گروه‌های مهندسی صنایع و مهندسی مکانیک شکل نگرفته‌اند (که در مرکز نشر دانشگاهی نیز قوام‌چندانی نداشته‌اند)، هنوز مجموعه گروه‌های فیزیک به نوعی قوی‌ترین گروه‌های فرهنگستان هستند (که در مرکز نشر نیز گویا چنین بوده است) و قس علی‌هذا. (البته گروه‌های دیگری که در مرکز نشر دانشگاهی نبوده‌اند، در فرهنگستان ایجاد شده‌اند ولی در حوزه علوم دقیقه که محل بحث این نوشته است، نیستند.)

هدف این گزارش البته نقد عملکرد مرکز نشر دانشگاهی و فرهنگستان زبان نبوده است بلکه غرض یادآوری این نکته بود که وجود نهادهایی برای واژه‌گزینی و پرورش و بالش افراد علاقه‌مند در این محیط‌ها می‌تواند ما را به آیندهٔ زبان فارسی علمی امیدوارتر کند، مگرنهٔ شویه فعلی که به نسبتی وابسته به همت عالی افراد است، ممکن است چندان ره به مقصود نبرد. این امر به خصوص از عهدۀ برآمده باشد، قدشناسی و تبیین عملکرد بزرگوارانی است که در این عرصه زحمات زیادی کشیده‌اند و موجبات نضج و قوام زبان علمی کنونی ما را فراهم آورده‌اند. نکیه خاص بر حوزه شیمی در این مقاله است که با گسترش انتشارات دانشگاه‌های مختلف، از وزن و اهمیت مرکز نشر دانشگاهی کاسته شده است، بسیار مهم‌تر می‌نماید. هدف این نوشته، اگر تا حدودی از عهدۀ برآمده باشد، قدشناسی و تبیین عملکرد بزرگوارانی است که در این عرصه زحمات زیادی کشیده‌اند و موجبات نضج و قوام زبان علمی کنونی ما را فراهم آورده‌اند. نکیه خاص بر حوزه شیمی در این مقاله است. در واقع، نظرف‌های این متخصصان محکی برای واژه‌های برگزیده به حساب آمده‌است. فرهنگ‌داسته سوم از مجموعه‌ای است که برای هر اصطلاح شرح و توضیحی داده می‌شود. اگرچه برخی از فرهنگ‌ها براساس الفبای فارسی ردیف شده‌اند ولی بیشتر فرهنگ‌های علمی و تخصصی براساس الفبای انگلیسی اصطلاحات ردیف می‌شوند. برخی است تا برابرنهاد فارسی برای یک اصطلاح انگلیسی بزرگیده یا ساخته نشده باشد، آوردن آن اصطلاح و شرح و توضیح در مورد آن بدون برابرنهاد فارسی علاوه بر آنشکفتگی در ارائه نوع کار در بیشتر موارد نظیر کاربرد تا تأمین نمی‌کند. در نگارش فرهنگ‌ها، مولفان با توجه به مخاطبان خود، مجموعه سرروژه‌هایی را انتخاب می‌کنند که تعداد تئوع آنها بحدی باشد نحوی باشد که در صورت مراجعه مخاطب موردنظر، نیاز وی برآورده شود. به عنوان نمونه در فرهنگ دانشده شیمی و مهندسی شیمی که مخاطب خود را دانشجویان و دست‌اندرکاران صنعت می‌داند، به بیش از ۱۱ هزار سرروژه و مترادف‌های آنها پرداخته شده است.

*استاد دانشگاه صنعتی شریف